Stimuleringsfonds voor Architectuur

the Netherlands Architecture Fund

Lay-out 22

platform voor recent ontwerpend onderzoek

Lay-out **is een onregelmatig verschijnende uitgave over ontwerpende onderzoeken die met steun van het Stimuleringsfonds voor Architectuur tot stand zijn gekomen. Het fonds nodigt ontwerpbureaus uit om een uitgave van *Lay-out* samen te stellen.**

Sport in the City **is een ontwerponderzoek naar ruimte voor sport in een stedelijke omgeving. In vijf Europese steden zijn 31 projecten geanalyseerd. Een kwalitatieve toolbox beschrijft ruimtelijke, organisatorische en programmatische aspecten waarmee sport in de stad kan worden geïntegreerd.**

Sport in the City

Ontwerpend onderzoek naar de relatie tussen sport en stad

Sport in Nederland; monofunctioneel en verstopt 3

Toepasbaarheid in Nederland 4

Analyse sportvoorbeelden en de toolbox 8

Kijk anders naar sport 11

Inleiding

Sport in the City is een ontwerponderzoek naar versterking van sportvoorzieningen in de stad. Doel is om inspirerende Europese voorbeelden te analyseren waar sport en stad ruimtelijk en programmatisch sterk met elkaar zijn verbonden. In Amsterdam, Berlijn, Kopenhagen, Porto en Valencia zijn voorbeeldprojecten ruimtelijk geanalyseerd en in beeld gebracht. De lessen van deze analyse zijn vertaald naar een kwalitatieve toolbox die uit ruimtelijke, programmatische en organisatorische aspecten bestaat. Deze toolbox is inzetbaar bij het verbeteren van bestaande situaties of voor nieuwe opgaven waarbij het doel is om sport en stad ruimtelijk en programmatisch te integreren.

Op het eerste gezicht lijken er weinig problemen in de relatie tussen sport en stad in Nederland. Er is veel onderzoek gedaan naar sport, sportparticipatie en sportbeleving door organisaties als NISB, NOC-NSF en het Mulier Instituut. Het resultaat zijn publicaties als *De beweegvriendelijke wijk*, *40-Wijkenaanpak* en *Gezonde Playgrounds* waarin de gezondheidsdoelstellingen van sport duidelijk zijn weergegeven. Nadere beschouwing laat zien dat sport en de stad zich ook ruimtelijk tot elkaar verhouden. Hoe dit beter kan, is echter nog weinig onderzocht. De fascinatie voor die ruimtelijke relatie tussen sport en stad is door Daniel Casas Valle en Vincent Kompier uitgangspunt geweest om een onderzoek te starten. De centrale vraagstelling was: zijn er instrumenten aan te bieden voor een betere inpassing van sport in de stedelijke omgeving?

Hoe sport verandert

Het sporten is door maatschappelijke ontwikkelingen aan verandering onderhevig. Een aantal ontwikkelingen die de relatie tussen sport en stad opnieuw definiëren:

Individualisering: van vereniging naar individu
De individualisering van de afgelopen decennia heeft ertoe geleid dat sporten minder vaak in clubverband en vaker individueel plaatsvindt. Sport vindt niet meer alleen plaats in sportcomplexen aan de rand van de stad of in een afgesloten sportaccommodatie, maar ook in fitnessstudio's die op strategische, drukbezochte plekken in de stad liggen. De stad zelf fungeert in toenemende mate als het podium voor sport voor grote evenementen als de marathon of de start van de Tour de France. Maar ook voor het dagelijkse sporten wordt de stad gebruikt: een grasveld in een park wordt (tijdelijk) voetbalveld; een kade langs het water een hardloopparcours. Het belang van de stad als decor voor de sportruimte is toegenomen.

Leefstijl: van voetbal naar fitness
Uit Amerika is de trend over komen waaien om actief en gezond te zijn. Dat heeft geleid tot een toename van fitnesscentra, waardoor de vroegere scherpe scheidslijn tussen sport als competitie versus leisure vervaagt. Sport is leefstijl geworden; grote kleiding- en schoenenmerken treden op als sponsor voor sportevenementen. Ook de muziekindustrie heeft het sporten als middel om de doelgroep jongeren te bereiken, ontdekt; denk aan surfen en skaten, beide populair onder jongeren.

Ruimtelijk: van verstopt naar zichtbaar
Sporten is van pure krachtinspanning steeds meer 'fun' geworden, waarmee de zichtbaarheid van sporten belangrijker is geworden. Je bent, wa(n)t je sport. De relatie tussen sport aan de ene kant en muziek, straatcultuur, reclame, sponsoring en leefstijl aan de andere kant wordt sterker. Steden gebruiken sport om hun stad positief op de kaart te zetten. Een centraal plein in een stad is ook een (tijdelijk) beachvolleybalveld om een nieuw sportdrankje te introduceren.

De noodzaak van sport

De sportbeoefening in Nederland groeit. Niet alleen het beoefenen van sport neemt toe, ook het belang van sport in sociaal, economisch en ruimtelijk opzicht stijgt. Dat is niet vreemd, omdat sport door de overheid in toenemende mate wordt gezien als middel om om meerdere beleidsdoelstellingen te realiseren of om bepaalde ontwikkelingen te stimuleren.
Zo wordt sport vanuit gezondheidsoptiek ingezet om obesitas te bestrijden. Sport wordt gehanteerd om de sociale binding tussen verschillende culturele groepen te versterken, met als idee dat sport de etnische en culturele tegenstellingen tussen bevolkingsgroepen doet vervagen. Ook de economische functie van sport is groter geworden: een sportaccommodatie met bijzondere architectuur is bij uitstek een middel voor beleidsmakers om een stad of regio positief op de kaart te zetten.

In 2009 is het *Olympisch Plan 2028, Heel Nederland naar Olympisch niveau* van NOC*NSF opgesteld. Een van de doelen van dit plan is om Nederlanders regelmatiger te laten sporten. De onlangs beëdigde nieuwe regering heeft de Olympische ambities naar beneden bijgesteld, maar de ambitie om Nederlanders meer te laten sporten is blijven bestaan. Dat betekent nog steeds een forse opgave,vooral voor de breedtesport, waar de drempel om te gaan sporten laag is. Een goede sportruimte in de stad is daarvoor noodzakelijk, naast enthousiaste sporters en sportorganisaties, zodat stadsbewoners de ruimte krijgen zich fysiek te uiten, te ademen, te bewegen en te spelen, zowel binnen als in de buitenlucht.

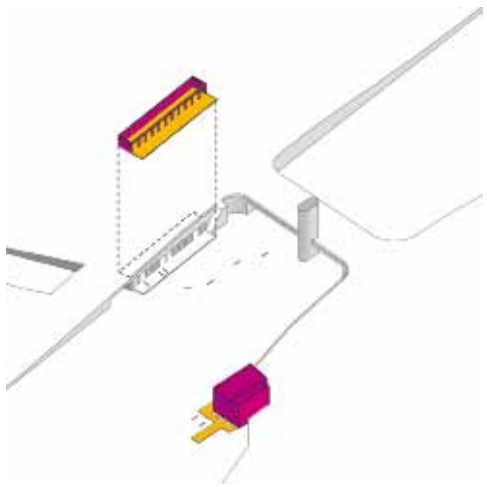

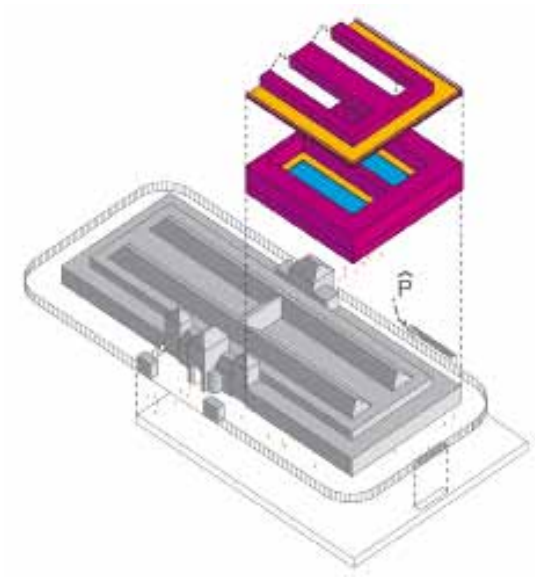

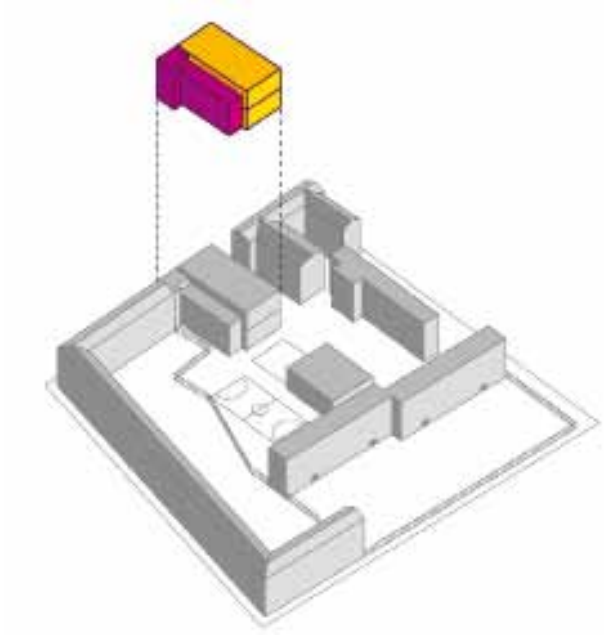

Selectie van sportvoorbeelden: Roeicentrum Berlagebrug (Amsterdam), Abastos (Valencia) en Doppelsporthalle Sredskistrasse (Berlijn)

Sport in Nederland; monofunctioneel en verstopt

Aanpak onderzoek Sport in the City

In de Nederlandse stad zijn er sinds de wederopbouw structureel nieuwe sportvoorzieningen bijgekomen. Buitenspeelvelden voor voetbal, hockey of andere sporten zijn vooral aan de stadsranden aangelegd; daar was meer ruimte met optimale autobereikbaarheid, maar ook verder weg van de bestaande stad. In de loop der jaren zijn onder de toenemende ruimtelijke en economische druk sportvelden en sportaccommodaties opgeheven. Vooral in de jaren 90 van de vorige eeuw zijn sportvelden opgeofferd voor woningbouw omdat dit de gemeentekas meer geld oplevert. De positie van sport verschuift richting restpost op de begroting, een 'softe' economische factor die het aflegt tegen harde economische factoren als woningbouw, winkelcentra of wegenaanleg. Sportaccommodaties zijn ruimtelijk en organisatorisch vaak slecht gemengd met andere programma's. Lange tijd stuurde de CIAM-gedachte de ruimtelijke planning in Nederland: wonen, werken, verkeer en recreatie zijn ruimtelijk gescheiden gepland. Deze plangedachte speelde een grote rol en bepaalde de Nederlandse stedenbouw en stadsplanning tot in de haarvaten. Nog steeds is daardoor het mengen van sport met andere sectoren zoals recreatie lastig, omdat de belangen tussen sport – verharding, parkeerplaatsen, verkeersaantrekkende werking – op gespannen voet staan met de doelen van recreatie: rust, waterberging, nieuwe natuur. De uniforme en monofunctionele opzet van vele sportparken is daarvan een gevolg.

De opgave voor sport en de stad
Het is (economisch) niet te verantwoorden dat grote, monofunctionele sportvelden aan de rand van de stad maar enkele uren per week worden gebruikt. Er zal meer en intensiever gemengd moeten worden. Dat 'moeten' is niet uitnodigend. Maar het 'moeten' kan kracht krijgen vanuit de sport zelf: sport is veranderd en wil zich achter de bosjes vandaan in het volle licht van de stad presteren. Dat gebeurt al, bijvoorbeeld met trap- en sportveldjes als de Krajicek- en Cruyffcourts. Hoewel deze velden overduidelijk in een behoefte voorzien, sluiten zij door de beperkte omvang van de ingreep zelf, ruimtelijk en programmatisch niet goed aan bij de omgeving. Juist op het raakvlak tussen verschillende gebruikers, specifieke sportfaciliteiten en goede ruimtelijke inbedding in de omgeving is nog een wereld te winnen. Sport is een van de functies die in toenemende mate zal worden geïntegreerd met andere functies om de aantrekkelijkheid van de stad op peil te houden. Het eilandkarakter van sport vraagt erom opgeheven te worden. Daarmee wordt sport voor meer doelgroepen toegankelijk en de sportdeelname verhoogd. De stad zelf verrijkt met spannende en afwijkende plekken, waar mensen samenkomen, actief zijn en zich kunnen ontspannen. Zo ontstaat een aantrekkelijke stad en een gezond leefklimaat.

Sport is veelzijdig en aan verandering onderhevig. In de onderzochte sportvoorbeelden is de interactie en verwevenheid met andere sporten en functies in de omgeving nadrukkelijk in beeld gebracht. Daarbij is uitsluitend naar breedtesportvoorzieningen gekeken, omdat voor de instandhouding daarvan met name de overheid verantwoordelijk is. De definitie van breedtesport is: sport die door alle lagen van de bevolking kan worden beoefend op amateurbasis, ofwel alle sport behalve topsport. Traditioneel gezien ligt de focus op georganiseerde, collectieve en niet-commerciële indoor- en outdoor sportbeoefening zoals voetbal, turnen, basketbal en korfbal. De sportvoorbeelden in het onderzoek laten zien dat individueel sporten ook specifieke sportruimte verreist en dat georganiseerd groepssporten ook in de openbare ruimte kan.

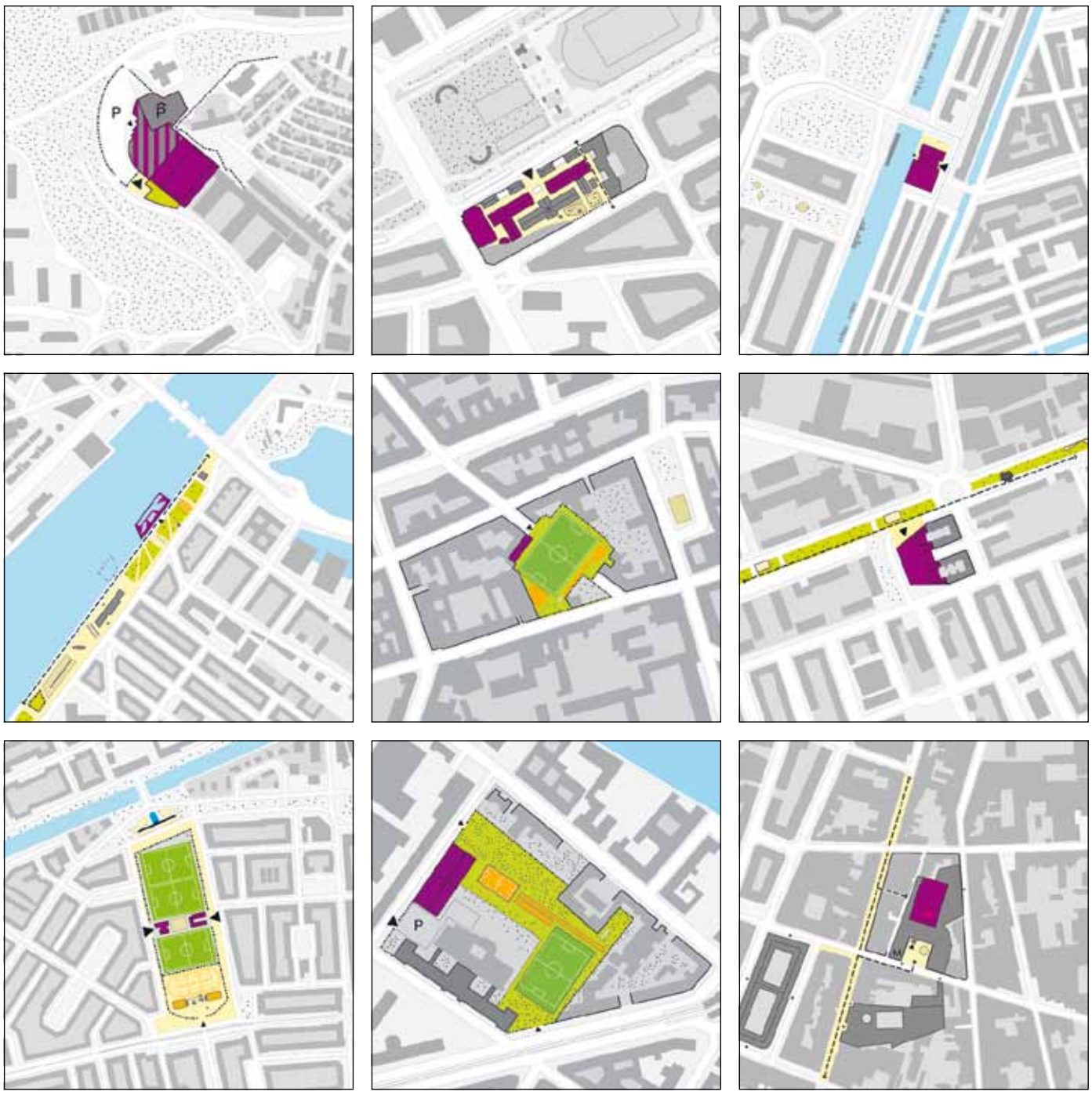

Selectie van sportvoorbeelden in Amsterdam, Berlijn, Kopenhagen, Porto en Valencia. V.l.n.r.: Fluvial, La Petxina, Het Marnix, Havnebad, Auguststrasse, Prismen, Olympiaplein, Skalitzer Strasse, Virgin Active Porto Plaza

Typologie van de sportvoorziening en sportruimte
In Berlijn, Kopenhagen, Porto, Valencia en Amsterdam zijn goede voorbeelden van sportvoorzieningen geanalyseerd en in beeld gebracht. Ook zijn het gemeentelijk sportbeleid, de sportcontext en de cultuur in de verschillende steden (in de zuidelijke landen is de sportparticipatie over het algemeen lager dan in noordelijke landen) in het onderzoek betrokken. Bij het onderzoek is sportruimte in relatie tot een stedelijke omgeving uitgangspunt geweest; gerealiseerd of in ontwikkeling. De ligging in de stad (dichtheid bebouwing), de combinatie met andere functies (onderwijs, cultuur), positie en vervlechting in het stedelijke netwerk zijn belangrijke onderscheidende factoren. Deze zijn opgedeeld in verschillende ruimtelijke typologieën.

Gebouw: veel gebouwtypologieën zijn mogelijk, zoals het stapelen van meerdere sporthallen of het gebruiken van een dak als sportruimte.

Sportveld in de buitenlucht: één sportveld of een tweetal sportvelden zijn in een stedelijke omgeving goed inpasbaar. Bij grote sportparken met veel sportvelden is door de omvang de ruimtelijke inpassing in de bestaande stad moeilijk.

Sportcluster: een combinatie van een enkele sportruimte voor meerdere sporten. Mogelijk een combinatie van een sportveld in de buitenlucht en een sportgebouw.

Openbare ruimte: plek in de openbare ruimte ingericht voor één of meerdere sporten. Of de openbare ruimte zelf als sportruimte, bijvoorbeeld voor hardlopen, fietsen of parkour (een loopdiscipline waarbij deelnemers risicovolle hindernissen overwinnen op een vloeiende en snelle manier).

Toepasbaarheid in Nederland

Met de opgave voor sport in gedachten zijn de voorbeelden in Europa bekeken en geanalyseerd. De voorbeelden zijn te clusteren in een drietal type ruimtelijke opgaven die in Nederland spelen. Ze bieden inspiratie om met andere ogen naar de huidige en toekomstige sportvoorzieningen in Nederland te kijken, zoals de mogelijkheid om met sport attractieve ontmoetingsplekken te creëren, of sport in te zetten als katalysator om de aantrekkelijkheid van de stad te vergroten.

In de bestaande stad bepaalt de ruimtelijke opbouw de mogelijkheden tot ruimtelijke en programmatische vernieuwing en verdichting. Maar als de vraag vanuit sport voor de stad wordt gesteld, is zichtbaar wat er nu al ruimtelijk en programmatisch mogelijk is. Deze omkering van zienswijze biedt zicht op kansen voor sport in de (bestaande) stad.

Bij ***nieuwe stadsontwikkelingen*** dient sport idealiter integraal in het ontwikkelingsproces te worden opgenomen. Met 'integraal' wordt bedoeld dat er breder dan programmatisch-cijfermatig naar sport moet worden gekeken. Het afstappen van de puur kwantitatieve benadering (zoveel vierkante meter aan sportruimte per wijk) en de vaak geforceerde koppeling met de groenstructuur, zijn belangrijke voorwaarden om tot een hoger kwalitatief sportaanbod te komen. Een manier kan zijn om ruimte zonder bestemming te reserveren. Daardoor wordt het eenvoudiger om in te spelen op de sportbehoefte, die bij aanvang van planning altijd anders is dan in de praktijk bij uitvoering en bewoning. Kwalitatieve aspecten die met het plannen en ontwerpen van sport samenhangen, dienen in een vroeg stadium te worden benadrukt.

Bij ***modernisering van bestaande sportveldencomplexen*** met een geïsoleerde ligging speelt het ruimtelijk en programmatisch inspelen op het veranderen van het sporten zelf een belangrijke rol. Techniek kan daarbij een sleutelrol spelen, zoals de toepassing van kunstgras die de bespeelbaarheid van sportvelden gedurende het hele jaar sterk vergroot. Er zijn manieren om meerdere doelgroepen aan te trekken. De stad is programmatisch naar dergelijke gebieden toe te halen door een veel grotere mate van functiemenging toe te staan. Combinaties met andere vormen van bewegen, zoals spelen, dansen, wandelen en fietsen, maken een sportruimte completer.

Voorbeelden bestaande stad

De voorbeelden lopen op in schaal; van kleinschalig en buurtgericht tot grootschalig en buurtoverstijgend.

Basketbalplek Kreuzberg Berlijn: tijdelijk sporten op ongebruikte plekken
Een open plek in een dichtbebouwde straatwand is (tijdelijk) in gebruik genomen door een basketbalveldje; een mooi voorbeeld van de invulling van de vele bomgaten die Berlijn kenmerken. Het gat in de Falckensteinstrasse geeft zicht op de achterhuizen van Berlijnse Mietskasernen. Er is een kleinschalige sportkooi voor basketbal en voetbal opgenomen. De aanwezigheid van een lunchroom/eetcafé met terras, een bankje als openbare zitplek en de sportplek zelf, creëren een nieuwe ontmoetingsplek in de buurt. De plek is privé-eigendom, maar wordt tijdelijk voor sport en spel gebruikt. Het stadsdeel is bemiddelaar geweest om sport op particuliere grond toe te staan in het kader van quartiersmanagement: een lokaal gestuurd programma om de buurtachterstanden terug te dringen, waarbij bewoners de knelpunten kunnen aandragen. Dit openbaar gebruik van privégrond is bijzonder, omdat het stadsdeel de locatie onderhoudt vaak in samenspraak met de gebruikers of omwonenden.

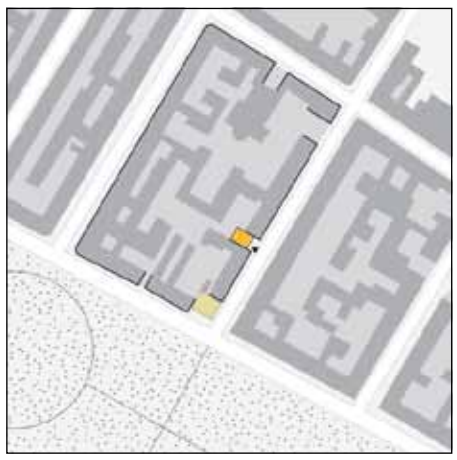

Basketbalhoekje in Kreuzberg, Berlijn

Sportplaza Mercator Amsterdam: sportcentrum met twee oriëntaties
SportPlaza Mercator is een binnen- en buitenzwembad met fitnessfaciliteiten. De transparante entree van het complex ligt aan de Jan van Galenstraat. Aan de achterzijde grenst de ligweide van het buitenbad aan een speelplaats. Deze speelplaats is met een hek afgescheiden; een directe relatie tussen speeltuin en zwembad ontbreekt. Sportplaza Mercator is als voormalig zwembad in 2006 gemoderniseerd en geïntensiveerd. De architectuur kenmerkt zich door gevels met planten waardoor het complex op een begroeide bunker lijkt. Tegelijkertijd is er gebruik gemaakt van veel glas waarmee doorkijkjes mogelijk zijn. Zo biedt de sportzaal zicht op de Jan van Galenstraat. In SportPlaza Mercator worden fitness, wedstrijdbad, buitenbad, doelgroepenbad, therapiebad, sauna, Turks stoombad en horecaruimte aangeboden. Ook is er kinderopvang aanwezig voor mensen die aan fitness doen. Bovenin het complex is een partycentrum gevestigd voor bruiloften en partijen tot duizend personen, vooral geliefd binnen de Turkse gemeenschap. Dit centrum heeft een eigen ingang. Ook de horecaruimte kan los van het sportcomplex worden gebruikt.

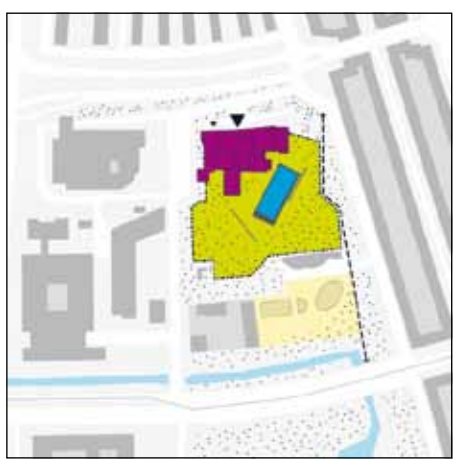

Sportplaza Mercator, Amsterdam

Matrikel no. 8, Kopenhagen: de straathuiskamer van de buurt
Matrikel no. 8 in Kopenhagen laat zien dat met minimale middelen maximaal resultaat te halen is. Er is een sportruimte in de bestaande stad gemaakt waarbij sport als drager fungeert voor een geslaagde ontmoetingsplek. Matrikel no.8 ligt in een straat in een half opengewerkt bouwblok in een dichtbebouwde, negentiende-eeuwse buurt van Kopenhagen. Rondom een deels verdiept basketbalveld kan het publiek zitten om te kijken of om zelf gezien te worden. Het basketbalveld wordt omgeven door witte, uit de grond oprijzende obstakels met een uitgesproken vormgeving. Deze zijn uitermate geschikt voor skaters, om op te spelen of gewoon op te zitten. Direct aan het basketbalveld ligt het Indre By Medborgerhus Kulturhuset. Hierin zijn twee gymzalen en een danszaal ondergebracht, waarvan de deuren naar buiten toe open kunnen. De andere kant van het speelveld grenst aan een blinde muur. Naast het Kulturhuset liggen gestapelde zeecontainers die dienst doen als oefenruimte voor muziekbands. Hoewel in de openbare ruimte gelegen, voelt het plein aan als een sportplaats zonder dak. Er is een directe functionele relatie tussen het basketbalveld en het Kulturhuset: toiletten, kleedkamers en een klein café zijn voor gemeenschappelijk gebruik.

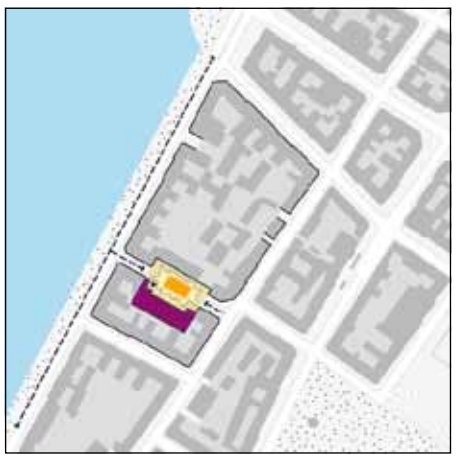

Matrikel no. 8, Kopenhagen

Centro Deportivo y Cultural 'La Petxina', Valencia: sporten in een historische omgeving
Een voormalig abattoir is omgebouwd tot een stedelijk complex met sport, cultuur, (congres)evenementen, appartementen en horeca, kantine en hotel, wijkbibliotheek en speeltuin. Het bouwblok is direct gelegen aan het Turia park; het grote (sport-)park dat in de drooggelegde bedding van de rivier Turia acht kilometer lang door Valencia slingert. Er is een intensieve wisselwerking tussen het sporten in het complex La Petxina en het buitensporten in het Turia Park (hardlopen, atletiek, etc.). Het complex is makkelijk toegankelijk. Zo is er een openbare doorgaande looproute door het gebouw. Aan de zuidzijde van de route ligt de (openbare) speeltuin. De ruimtelijke opzet volgt in hoofdlijn de aanwezige bestaande bebouwing. Verschillende losstaande gebouwen zijn ondergronds aan elkaar gekoppeld. In een gestapelde typologie van zwembad en sporthal is een stuk nieuwbouw toegevoegd. Hiervan is het architectonisch beeld anders dan de baksteenarchitectuur van de oude abattoirgebouwen. Bouwkundige elementen als een monumentale hekwerk, een schoorsteen en een muur met arcaden zijn hergebruikt en bewaard in het ontwerp.

In het complex houdt de gemeentelijke sportdienst van Valencia (FDMV) kantoor. Dat is gecombineerd met een congreshal, bibliotheek, klimwand, fitness, logeerruimte voor sporters, speeltuin, zwembad, multi indoor sporthal, ruimte om te schermen, indoor vijftig meter sprint/verspringbaan en een tentoonstellingshal. Sport, cultuur en leisure ontmoeten elkaar letterlijk. De sportvoorzieningen worden beheerd door de sportafdeling van de gemeente Valencia. De kantine voor de kantoren is ook voor bezoekers toegankelijk. Het complex is met hekken van de openbare straat af te sluiten.

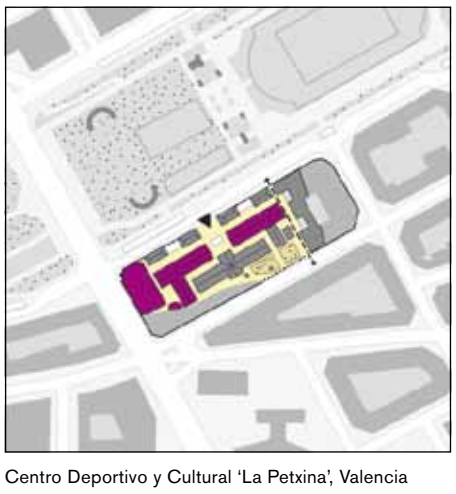

Centro Deportivo y Cultural 'La Petxina', Valencia

Voorbeelden nieuwe stadsontwikkelingen

Plug N Play Kopenhagen: tijdelijk sporten
Midden in de wijk Øresund, een wijk in aanbouw, ligt een kleurrijke en geheel openbaar sport- en speelcluster, tijdelijk van aard en op termijn te verplaatsen. Het cluster is voor iedereen toegankelijk, zowel voor sportclubs, niet georganiseerde groepjes en individuen. Het sportterrein heeft een openlucht speedskatebaan, een basketbalveld, twee voetbalvelden (kunstgras), een variant op een voetbalkooi en een parkourcircuit als trainingsfaciliteit. Naast het terrein is een (tijdelijk) volkstuinpark aangelegd. Het gratis toegankelijke en hekloze privéterrein wordt door buurtbewoners en scholen uit de omgeving gebruikt, maar ook door bezoekers uit Kopenhagen en ver daarbuiten. Het initiatief komt van een PPS-organisatie waarin de gemeente en een ontwikkelaar zitting hebben: CPH City & Port Development. Zij hebben met behulp van fondsen en het Institute for Sports & Architecture [zie kader 2] het concept ontwikkeld. CPH onderhoudt het terrein.
De laagdrempeligheid maakt het project bijzonder; er zijn geen hekken, portier of andere belemmeringen. Ook ontbreken kleedkamers, toiletten of kantine. Hier en daar zijn rode zeecontainers geplaatst waarin sportattributen worden bewaard, onder meer van de clubs die op het terrein oefenen. Zij kunnen ruimte in de containers huren.
Het Plug N Play principe is ingezet om in een in aanbouw zijnde nieuwbouwwijk vroegtijdig sportvoorzieningen te organiseren. Tot 2014 zullen de voorzieningen te gebruiken zijn op de huidige plek. Daarna verhuizen de meest populaire activiteiten van Plug N Play mee naar de nieuwe woonwijk. Hoewel het gaat om een tijdelijke voorziening waarbij gebruik is gemaakt van losse elementen, zijn de grotere sportvoorzieningen zoals het parkour minder gemakkelijk te verplaatsen. Dit blijft tijdrovend en kostbaar.

Plug N Play Kopenhagen

Sociópolis Valencia: sport leidend voor de openbare ruimte
Sociópolis is een project waarin bijzondere woonvormen voor specifieke huishoudens als jongeren, ouderen en eenoudergezinnen worden gecombineerd met een woon- en leefomgeving waarin sport en groen centraal staan. De mediterrane hortulus is inspiratiebron en model voor het ontwerp. Sport is ingezet als sterke identiteit en om sociale interactie te stimuleren.
Een voetbalveld wordt gecombineerd met een tribune, kleedkamers en een kantine. Laatstgenoemde is onderin een woongebouw geplaatst. Het sportveld is afgesloten met een transparant hekwerk. De honderd meter sprintbaan is openbaar en onderdeel van een groter sportcircuit dat door de nieuwbouwbuurt voert. De herkenbare vormgeving van dit circuit koppelt trimrondje, trainingstoestellen en overige sport- en culturele voorzieningen – geheel autovrij! – aan elkaar. Naast het voetbalveld zal een zwembad, een multifunctionele sportruimte, een basketbal- en een minibasketbalveld worden gerealiseerd. Al deze faciliteiten worden verbonden door middel van een doorgaand joggingcircuit. Ten zuiden van het nieuwbouwgebied zal de stad een openluchtzwembad realiseren. Niet-sportfaciliteiten als een kunstcentrum, kinderdagverblijf, jongerencentrum en kunstenaarsateliers staan op het programma om zo de stedelijke diversiteit die bij veel nieuwbouwwijken ontbreekt te waarborgen.
Het project bevindt zich in de uitvoeringsfase. Hoewel vanaf de beginfase van het stedenbouwkundige plan sport als belangrijk programma is meegenomen, blijkt binnen de gemeente Valencia onduidelijkheid te bestaan over welke organisaties waarvoor verantwoordelijk zijn. Het gaat dan vooral over de investeringen van sport in de openbare ruimte en het onderhoud.

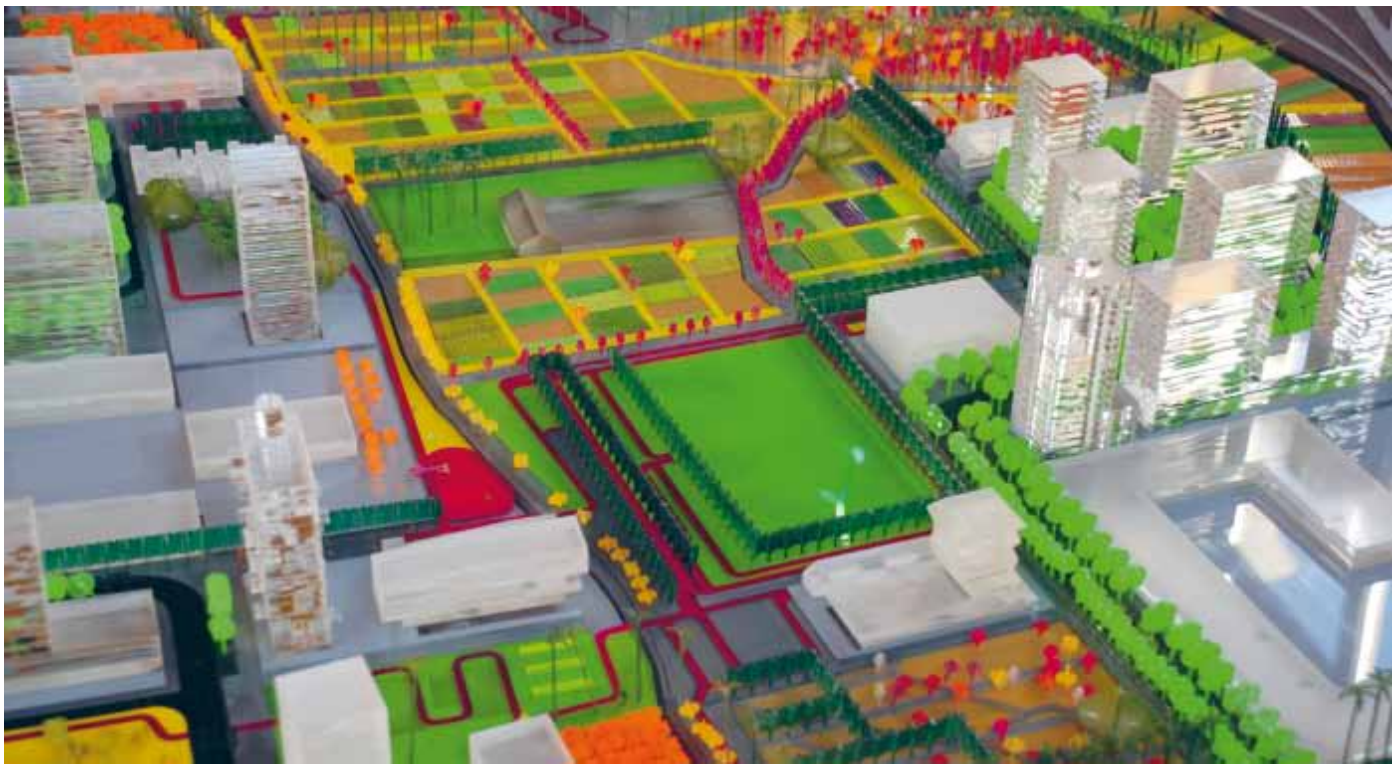

Sociópolis Valencia

Voorbeelden modernisering van bestaande sportveldencomplexen

Vor dem Schlesischen Tor, Berlijn: openluchtsporten
Op het Lohmühleninsel is een combinatie van een bestaande sporthal met een zone voor diverse vormen van openluchtsport gerealiseerd. Er is een sporthal, een kunstgrasveld, een kantine, een skateterrein en er zijn apparaten voor fitness. Ook is er een speeltuin voor kleine kinderen. Rond 2008 is een doorgaande wandel- en fietsroute gemaakt naar de achterliggende buurt en het park dat ook voor sport- en spelactiviteiten wordt gebruikt. In deze doorgangszone zijn verschillende sportonderdelen in een band langs het voet- en fietspad opgenomen. De sporthal heeft naast een drietal opdeelbare zalen ook een woning voor de beheerder en kantoorruimte voor sportverenigingen. De sporthal wordt overdag voornamelijk door scholen en 's avonds door verenigingen gebruikt. Het sportterrein, dat een voetbal- en tennisveld heeft, is in 1958 aangelegd en in 1999 vernieuwd, onder meer door de aanleg van kunstgras. Door de sportfaciliteiten op de juiste plekken toe te passen is multifunctioneel gebruik mogelijk. Daardoor is de combinatie van ruimte voor vrije tijd en doorgaande wandel- en fietsroute goed geslaagd.

Vor dem Schlesischen Tor, Berlijn

Oporto Cricket & Lawn Tennis Club, Porto: exclusiviteit en toch nabij
De Oporto Cricket & Lawn Tennis Club is een voorbeeld van het intensiveren van een bestaand sportgebied. Het is als ruimtelijk model interessant door de veelheid aan stedelijk programma, gebouwtypologieën, geïntegreerde parkeeroplossingen en de integratie van verschillende outdoor en indoor sportvoorzieningen. De club is opgenomen in een groot bouwblok gelegen in een stedelijke omgeving. Hoewel deze sportvoorziening qua oppervlakte niet klein is, heeft het complex naar de buitenwereld een anonieme uitstraling met één enkele entree vanaf de openbare straat. Historisch lag de club buiten de stad, maar inmiddels is het gehele gebied rondom bebouwd. Een verscheidenheid aan programma's en gebouwtypologieën is aanwezig, zoals de internationale Duitse school, nieuwe appartementengebouwen met horeca, winkels en autoshowrooms in de plint, een privaat maar publiek toegankelijk sportcomplex Toda-a-Prova (fitness, voetbal, squash, zwemmen) dat ook als sociale club functioneert, een gesloten appartementencomplex, grondgebonden woningen (veelal villa's), sociale woningbouw, een begraafplaats en een groot verdeelstation (electriciteit). Door de beperkte toegankelijkheid en het afgesloten karakter van het gebied (hekken en rondom bebouwing) functioneert het ondanks de centrale ligging als een eiland in de stad. Het complex bestaat uit een ruim en luxe clubgebouw, inclusief klein hotel en restaurant; een hoofdveld voor cricket, hockey en voetbal; vier tennisbanen en een zwembad. In het gebouw zijn kleedkamers en extra clubruimtes aanwezig. De club is zeer exclusief en alleen toegankelijk voor leden. Interessant is het medegebruik van het sportcomplex Toda-a-Prova door de scholieren van de Duitse school en het organiseren van diverse buitenschoolse activiteiten.

Oporto Cricket & Lawn Tennis Club, Porto

Analyse sportvoorbeelden en de toolbox

De 31 onderzochte voorbeelden zijn ontrafeld in verschillende aspecten die de kwaliteit van de sportlocatie bepalen. Deze aspecten zorgen ervoor dat sport goed in een stedelijke omgeving is in te passen. De aspecten zijn in drie categorieën onderverdeeld: ruimtelijk, programma en organisatie. Alle aspecten samen vormen de toolbox; een "gereedschapskist" met instrumenten die bruikbaar zijn voor de drie opgaven in Nederland zoals eerder in de tekst genoemd. De aspecten van de toolbox zijn gericht op en inzetbaar in een ontwerp- en planningsproces op stedenbouwkundig niveau. Ook kunnen zij als input dienen voor het formuleren van het sportbeleid op gemeentelijk niveau.

Ruimtelijke aspecten

De ruimtelijke aspecten zijn opgedeeld in een negental deelaspecten: sportmaat, positie in de stad, relatie met openbare ruimte, zichtbaarheid, afstand en nabijheid, toegankelijkheid en herkenbaarheid, openbaarheid en afsluitbaarheid, typologie van de sportvoorziening en flexibiliteit. Hieronder worden de deelaspecten toegelicht.

1. Sportmaat, typologie
Bij het inpassen van sport zijn de maten ingesteld door de internationale en nationale sportbonden altijd uitgangspunt. De eisen betreffen het sportveld en het materiaal (bijvoorbeeld het gebruik van kunstgrasvelden), kleedruimtes, tribunes. Ze maken onderdeel uit van het totale programma van eisen voor een sportaccommodatie en bepalen in welke mate welk type sport ruimtelijk is in te passen. Bijvoorbeeld op het niveau van het gebouw, een bouwblok, de buurt en/of opgenomen in een stedelijke groenstructuur zoals een stadspark. Bij het complex La Petxina in Valencia zijn de monumentale panden van het voormalige slachthuisterrein sterk leidend geweest voor het type sport dat er is gehuisvest. De maat van de aanwezige kolomstructuur heeft geleid tot het inpassen van fitness, schermen en een indoor verspringbaan. Sportfunctie volgt gebouw, zogezegd.

2. Positie in de stad
Grote sportcomplexen trekken op verschillende tijden veel mensen aan, dat maakt sportcomplexen aantrekkelijk om te combineren met programma's als horeca, winkels, hotels en poppodia. Deze (slimme) combinatie van functies kan uitgroeien tot een stedelijk knooppunt in de stad. De diversiteit van programma zorgt voor een gemengd publiek waarmee de stedelijkheid van een plek wordt versterkt. Dat kan ook bij kleinschalige sport in de buurt. Daar worden ontmoetingplekken gecreëerd, zoals een schoolplein of een buurtwinkelcentrum. Om toevallige passanten aan te trekken zal de sportruimte zichtbaar aanwezig moeten zijn. De situering van sport aan een hoofdstraat, openbaar stadspark of centraal gelegen in de wijk zijn daarvoor doorslaggevende factoren. Op de schaal van de stad vormt het stadpark El Turia in Valencia een belangrijk component van de stedelijke openbare ruimte. Tegelijkertijd heeft dit stadspark met de vele sportmogelijkheden ook een belangrijke rol in de buurt, vooral door de koppeling met het sportcentrum La Petxina.

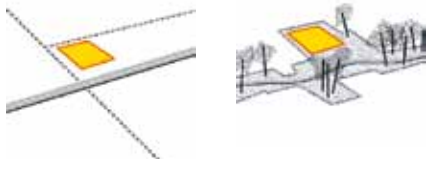

3. Relatie met de openbare ruimte
De manier waarop de entree van een sportaccommodatie zich naar de stad toe presenteert, beïnvloedt het contact met het publiek. Daarom zijn vormgeving en positie van een entree cruciaal. Martikel no. 8 in Kopenhagen laat zien dat een openbaar pleintje een verlenging is van de sport- en cultuurruimte van een overdekt sportcomplex. Het basketbalveld en de opvallende inrichting van de openbare ruimte nodigen uit tot spelen, zitten en skaten. Er is een directe wisselwerking met de activiteiten in het sport- en cultuurcomplex. Door de lagere ligging van het speelveld en de aanwezigheid van voldoende ruimte om te staan en te zitten, is een sociale plek gerecreëerd waar mensen naar toekomen om te zien en gezien te worden. Zo verandert een louter functioneel ingerichte plek om te sporten in een veelzijdige, goed gebruikte stedelijke plek.

4. Zichtbaarheid
Het zien-en-gezien-worden-aspect van de hedendaagse sport creëert de behoefte aan een kijkplek. Kijken wordt kletsen en daarmee is de sportplek een sociale plek waar mensen elkaar kunnen ontmoeten. Sport mag gezien worden; daarmee wordt sport een vast onderdeel van het dagelijks stadsleven. Opvallende vormgeving versterkt het imago van sport. Het Sportplaza Mercator in Amsterdam is aan de straatzijde open door een deels glazen gevel. Overdag en 's avonds is het duidelijk: hier wordt gesport! Tegelijkertijd is het gebouw een voortzetting van het park: de begroeide gevel en het dak zijn letterlijk een habitat voor planten en mossen. In het stadspark El Turia in Valencia worden de meeste sportvoorzieningen door verenigingen gebruikt. Gevolg is dat deze voorzieningen afsluitbaar moeten zijn. Tegelijkertijd zijn in het stadspark ook openbare sportvelden opgenomen. Omdat het park in een voormalige lagergelegen rivierbedding is aangelegd, zijn het park en de vele sporters goed zichtbaar vanuit de stad.

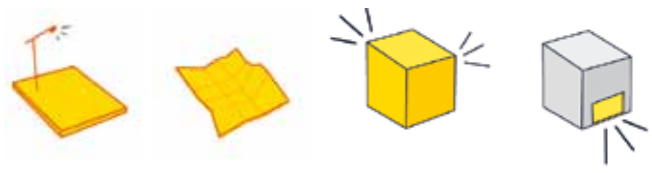

5. Afstand en nabijheid
Afstand en nabijheid ten opzicht van andere (stedelijke) programma's is een essentieel aspect om de aantrekkelijkheid te vergroten. Niet de absolute afstand is van belang; essentiëler is de precieze kwalitatieve invulling van de afstand. Het gaat om het creëren van een aantrekkelijke en veilige inrichting van de openbare ruimte en de aansluiting op de omgeving. Zoals het stimuleren van multifunctioneel gebruik, het doortrekken van het stedelijk leven tot aan de sportvoorzieningen of juist het opnemen van sport direct aan een stedelijke ruimte als een straat. De Oporto Cricket & Lawn Tennis Club is een voorbeeld van integratie van een sportcluster met buitenvelden in een groot stedelijk bouwblok. De verschillende sporten (cricket, hockey, tennis) liggen op het binnenterrein met rondom een gemengd programma van woningen, kantoren, scholen. Het sportterrein grenst aan de achterkanten van de verschillende programmaonderdelen, die met hekwerken en groene buffers (bomen en struiken) van elkaar zijn gescheiden. Op deze manier kan de nabijheid van sport voor de buurt worden georganiseerd, waarbij de toegankelijkheid is gewaarborgd door een heldere entree aan een of meerdere zijden van het bouwblok.

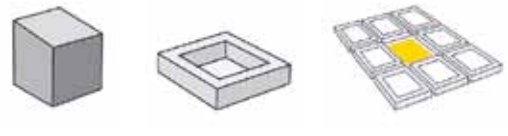

6. Toegankelijkheid en bereikbaarheid
Goede toegankelijkheid en bereikbaarheid is belangrijk om zoveel mogelijk mensen te stimuleren om te sporten. Laagdrempeligheid is een belangrijke voorwaarde. Belangrijk zijn: de continuïteit en reikwijdte van een langzaamverkeersroute; een voorrangsregeling ten opzichte van ander verkeer en een veilige en aantrekkelijke inrichting van de openbare ruimte (verlichting, overzichtelijkheid, kwaliteit van materialen en beheer). Ook de aanwezigheid van voldoende fietsstallingen en parkeerplaatsen is belangrijk. Sport en volkstuinen vormen de centrale pijlers voor het stedenbouwkundig plan Sociópolis in Valencia. Deze programma's zijn letterlijk het middelpunt in een nieuwe wijk: het sportveld wordt 'wijkplein' en de openbare ruimte wordt deels autoluw, deels autovrij ingericht. Sport is voor de meeste bewoners direct vanaf de woning lopend te bereiken.

7. Openbaarheid en afsluitbaarheid
Gebruik en beheer zijn wezenlijk voor de bruikbaarheid en levensduur van sportvoorzieningen. In de regel is het nodig om de voorziening in de ongebruikte uren af te sluiten. Traditioneel zijn hekken, waterlopen en hoogteverschillen de middelen om sportvelden af te sluiten. Dit betekent een beperking van de openbaarheid en de doorkruisbaarheid. Weliswaar hoeft de zichtbaarheid er niet onder te leiden.

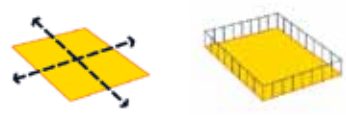

8. Flexibiliteit
De aan sport gerelateerde ruimtes zoals de kantine of een parkeerplaats worden niet permanent voor sport gebruikt. Dat biedt ruimte voor flexibiliteit in gebruik. Sportvoorzieningen worden door meerdere doelgroepen gebruikt. In Berlijn kennen scholen een eigen sport- of gymzaal en een sportruimte in de buitenlucht. Deze laatste bestaat vaak uit een voetbalveld, een korte sprintbaan voor atletiek en een bak voor verspringen. Tijdens schooluren worden de voorzieningen in principe alleen door scholen gebruikt. In de avonduren en in het weekend worden dezelfde sportvoorzieningen ook door anderen gebruikt, bijvoorbeeld voor buurtactiviteiten als een buurtfeest, verkiezingen en taallessen. Op die manier ontstaat meervoudig gebruik.

Programmatische en organisatorische aspecten van de toolbox

Programmatische aspecten

Het dicht bij elkaar brengen van programma bevordert een wisselwerking tussen programmaonderdelen en het stedelijk leven. Immers: hoe groter de verscheidenheid aan voorzieningen, hoe meer diverse groepen mensen ervan gebruik maken. De voorbeelden laten zien dat ruimtelijk en programmatisch is gezocht naar menging en verweving. Daarbij is niet alleen het sportprogramma van belang zoals tribune, kleedruimte, kantine en horecaruimte. Bij het inpassen van sport in een stedelijke omgeving gaat het over meer dan louter sportgerelateerde programma's.

1. Ketens van sport
De multifunctionele sporthal is een bekende gebouwtypologie waar in één ruimte verschillende sporten mogelijk zijn. Daardoor ontstaat een keten van verschillende sporten, met wisselwerking tussen de diverse sporters.
Een directe relatie tussen sport en openbare ruimte draagt ook bij aan een sportketen. Voorbeelden zijn Vor dem Schlesischen Tor in Berlijn en Sociópolis in Valencia. In deze voorbeelden is de openbare ruimte zo geprogrammeerd dat verschillende sporten mogelijk zijn, zoals basketballen, skateboarden, trainingcircuit, voetbal (in verenigingsverband) en hardlopen. Deze combinatie van georganiseerde en niet-georganiseerde sport en van individuele en groepsactiviteiten zorgt voor uitwisseling tussen de verschillende groepen sporters.

2. Slimme combinaties
Sport is goed met ander programma te combineren. Slimme combinaties komen voort uit het mengen van programmaonderdelen die in het verleden (onder invloed van CIAM-functiescheidingsgedachte) zijn gescheiden. Technisch en financieel zijn deze combinaties niet ingewikkeld. Denk aan een sportplek als ontmoetingsplek in de stad zoals een cluster van sporthal, school en kinderdagverblijf of naschoolse opvang. Daarbij is de nabijheid van verschillende programmaonderdelen rondom het sportcluster of de stedelijke ruimte van groot belang. Het Basketbalhoekje Kreuzberg in Berlijn laat zien dat sommige programma's eenvoudig kunnen worden gecombineerd, kleinschalig en naast elkaar.
Een slimme combinatie is sport en cultuur. In Denemarken zijn sport en cultuur historisch met elkaar verbonden; in vrijwel ieder dorp is een Kulturhuset. Dit zijn buurthuizen die ruimte bieden voor diverse activiteiten (feesten, presentaties, concerten, dans, filmavonden en workshops) vaak gekoppeld aan horeca en sport. De traditioneel gegroeide verbondenheid tussen sport en cultuur komt in het beleid terug, en is zichtbaar in het grote aantal sport- en cultuurvoorzieningen.

3. Menging van programma's
Het mengen van verschillende programmaonderdelen kan op wijk-, buurt- en gebouwniveau plaatsvinden. Essentieel is dat gebruik- en beheersaspecten direct bij het ontwerp van gemengde sportcomplexen moeten worden meegenomen. Vooral als het gaat om het bieden van vernieuwende sportconcepten is beheer erg belangrijk.
Op een schaal die het gebouwniveau overstijgt is La Petxina in Valencia een bijzonder voorbeeld, omdat een zeer diverse programmering en een ruimtelijk interessante ligging hebben geleid tot een opmerkelijk complex. Menging bestaat uit verschillende sporten (zwemmen, fitness, sporthal, sprinten), bibliotheek, speeltuin, restaurant/kantine, hotel (voor sporters), kenniscentrum voor sport, gemeentelijke sportdienst en een congrescentrum. Dit sportieve culturele centrum trekt verschillende mensen aan en heeft een buurtoverstijgende functie. De menging is hier georganiseerd op het niveau van het bouwblok.

Sportbeleid: model Valencia

De ruimtelijke typologie van sport in de stad is bepalend voor de sportparticipatie. Minstens zo belangrijk is het (gemeentelijk) sportbeleid. Dit verschilt per land van karakter; van minimaal tot sterke overheidssturing. Valencia heeft een sterk sportbeleid. De stad heeft als ambitie een hoog standaardniveau van sportaccommodaties aan te bieden, laagdrempelig en voor iedereen toegankelijk. Het beleid is gericht op herkenbare en betrouwbare sportvoorzieningen verspreid over de stad. Daarbij zijn de afgelopen dertig jaar, sinds de oprichting van het Fundacion Deportiva Municipal Valencia (FDMV) flinke stappen gezet om de basisvoorzieningen van sport op peil te brengen. Het FDMV is een publieke onderneming die het gemeentelijke sportplan opstelt, nieuwe sportvoorzieningen ontwikkelt en een kenniscentrum over sport runt. Beheer en controle valt ook onder hun verantwoordelijkheid. Deels wordt het beheer uitbesteed aan private partijen voor een periode van tien tot vijftien jaar. Het omschrijven van normeringen levert een standaardisatie op voor de aangeboden sportkwaliteit. In combinatie met het sterke logo vergroot dit de herkenbaarheid van de breedtesport in de stad. Ondanks de forse inzet om het sportaanbod en kwaliteit te verbeteren, blijven gymzalen bij scholen na schooltijd vaak ongebruikt. De sectorale indeling is hier debet aan; sport is ondergebracht bij een ander ministerie dan onderwijs. Deze strikte scheiding is in Spanje in alle overheidslagen aanwezig.

Organisatorische aspecten

Vanuit de ruimtelijke blik zijn organisatorische aspecten te onderscheiden die moeten worden meegenomen bij het ontwikkelen van sportcomplexen: doelgroepen, gebruik en beheer. Deze laatste twee aspecten zijn in tijd onder te verdelen: gebruik van vandaag (gebruik en beheer), van morgen (onderhoud) en overmorgen (moderniseren of ontwikkelen).

1. Beleid en doelgroepen
Sport wordt soms ingezet om een deel van de bevolking te activeren. In Kopenhagen is beleid opgesteld waarbij nieuwe concepten en vormen van sport worden ontwikkeld en gerealiseerd voor achtergestelde groepen (voornamelijk meisjes en allochtonen). Opvallend is de focus, die niet voor 100% op sporten ligt, maar op de combinaties tussen sport met spelen, bewegen, recreatie, *leisure*, cultuur, kijken en bekeken worden. Dit *out of the box* denken is door de overheid gestimuleerd met het oprichten van het Centre for Sports and Architecture in 2002. [zie kader]
De gemeentelijke aanpak in Valencia laat zien dat een breed sportaanbod leidt tot een hogere sportparticipatie bij alle inwoners van de stad. Dat wordt ondersteund door een gunstige prijsstelling, gecombineerd met het gebruik van een logo dat op alle gemeentelijke sportcomplexen voorkomt. De basiskwaliteit van sport is daarmee gegarandeerd goed. [zie kader]

2. Gebruik
Bij het opstellen van accommodaties waar meervoudig gebruik het hoofddoel is lopen de argumenten vaak door elkaar heen. Aan de ene kant is meervoudig gebruik financieel efficiënter, aan de andere kant wordt de synergie tussen gebruikers wel eens overschat. Helderheid over de uitgangspunten en doelen van meervoudig gebruik is in de planningsfase belangrijk.

3. Beheer
Voorwaarde om een sportvoorziening daadwerkelijk efficiënt te gebruiken is een goede afstemming van gebruik door verschillende sporters en verenigingen. Doordat veel sport (-verenigingen) door vrijwilligers worden gedragen en gerund is het belangrijk om vertrouwen te hebben in de verschillende groepen en individuen die gebruik maken van een bepaalde sportaccommodatie. Geld voor professioneel onderhoud en beheer ontbreekt vaak. Het toelaten van nieuwe sportgroepen op bestaande sportfaciliteiten verloopt daarom moeizaam.
In Kopenhagen is CPH City & Port Development de ontwikkelaar die het initiatief heeft genomen voor de tijdelijke sportplek en beheer van Plug N Play. Het is gefinancierd door CPH City & Port Development met steun van de Nordea Fonden, een non-profit-stichting die activiteiten op het gebied van gezondheid, lichaamsbeweging, natuur en cultuur ondersteund. Ook de The Danish Foundation for Culture and Sports Facilities heeft een bijdrage geleverd.

4. Ontwikkelen van sportruimte en -voorzieningen
Indien sport in een stedelijke omgeving van belang wordt geacht, is het essentieel om sport integraal mee te nemen in de ontwikkelingsfase, omdat inpassing na de bouw van een buurt vaak niet meer mogelijk is, niet financieel en niet ruimtelijk.
Bijzonder in dit geval is de nieuwbouwwijk Sociópolis in Valencia, waar sport integraal in het ruimtelijk plan is opgenomen. Sport is hier – naast volkstuinen – ruimtelijk en programmatisch centraal gesteld, en dus vanaf het begin leidend geweest voor het ruimtelijk ontwerp. Dit levert een openbare ruimte op die – mede vanwege de verwachte hoge sportbeoefening – ook nog eens autovrij is. Daarnaast is de sportkantine openbaar toegankelijk, ook voor niet-sporters. Mogelijke overlast is te beperken door in het ontwerp rekening te houden met de situering van de woningen ten opzichte van sport. Aan de andere kant: wie hier gaat wonen kan met eigen ogen zien dat sport een belangrijk element in het woongebied is. Intensieve samenwerking tussen de ontwerpers en de afdeling openbare ruimte van de gemeente is noodzakelijk, zowel bij ontwerp als uitvoering.
Plug N Play in Kopenhagen is een voorbeeld van gebiedsmarketing door middel van sport. In het nieuwbouwgebied Øresund ontbreken nog veel (basis-)voorzieningen als sport. Tegelijkertijd treedt er stagnatie op in de uitvoering van het bouwprogramma. Bijzonder is de aanwezigheid van een moderne speedskatebaan die mensen aantrekt uit de hele regio. Ook de slimme combinatie met volkstuinen naast de sportruimte maakt gecombineerd gebruik mogelijk; kinderen sporten terwijl ouders de groente oogsten.

Stimuleren nieuwe initiatieven: model Kopenhagen

Kopenhagen kenmerkt zich door een verfrissende en out-of-the-box denkmethode als het gaat over sport in de stad. Menging van sport met (straat-)cultuur wordt gezien als de manier om de positie van sport in de stad te versterken. Sport, leisure en stadsontwikkeling zijn daartoe nauw met elkaar verknoopt. De Foundation Culture & Sport en het Centre for Sport & Architecture ondersteunen dit beleid inhoudelijk en financieel. De eerstgenoemde stichting ontvangt per jaar tien miljoen euro Deense lottogelden, waarmee zij bijdragen aan vernieuwende sport- en beweegprojecten. Het Centre for Sport & Architecture is verbonden aan de architectuurfaculteit van de universiteit en richt zich op de modernisering van sport. Dat betekent: het aanboren van nieuwe doelgroepen en alternatieve gebouwde vormen van sport en bewegen. Vernieuwing en experimenteren worden zowel in de ontwikkelingsfase als in de realisatiefase mogelijk gemaakt door het aandragen van kennis en inspirerende sportvoorbeelden (advies, gratis voor gemeenten in heel Denemarken) en met concrete uitvoeringsgelden (maximaal 10 tot 20% van de bouwkosten van sportaccommodaties).

Kijk anders naar sport

Aanbevelingen, vervolgvragen en voer voor discussie

Hét recept voor sport in de stad bestaat niet. En dat is maar goed ook. Sport verdient het om, net als wonen en werken, breder dan puur kwantitatief benaderd te worden. En om een positie middenin de stad te veroveren. Dat gaat niet vanzelf. Die vraag naar een nieuwe positie komt voort uit de sport zelf; zien sporten doet sporten, en sport wil heel graag middenin de samenleving staan. Zo kan iedere sportopgave als unieke kans worden gezien om meerdere aspecten, partijen en belangen in de stad te koppelen. Door het koppelen ontstaat er meerwaarde voor de sport en voor de stad. Dit vraagt om aandacht voor aspecten die tot nu toe niet aan bod komen bij het ontwikkelen of herprogrammeren van sportvoorzieningen. Tot nu toe overheersen de technische eisen en aspecten als gezondheid en bewegen, openbare ruimte en spelen worden vergeten. De gemeenschappelijke doelen en belangen die aan sport verbonden zijn vanuit de verschillende disciplines moeten aan elkaar worden gekoppeld. Alleen op die manier kan sport aan die vele doelen voldoen en verovert sport haar plek in de stad.

Maatwerk
De technische maten voor sport zijn generiek; de manier van inpassing is specifiek. Elk ruimtelijk sportvoorbeeld bestaat uit een unieke combinatie van verschillende aspecten uit de toolbox. De positie van sport ten opzichte van de directe omgeving staat centraal. Niet elke stad, stadsdeel, buurt of plek is hetzelfde; maatwerk is essentieel om het beste uit de sportvoorziening te halen. De sportvoorbeelden in dit onderzoek laten zien dat ook in de bestaande stad veel mogelijk is.

Zet sport sterker op de ruimtelijke agenda
In een stedenbouwkundig plan en bij een structuurvisie op een hoger schaalniveau dient sport een (eigen) plek te hebben. Sport is niet louter een taak van de overheid; het kan door de overheid of door een commerciële partij worden georganiseerd. De sportnormering en sportplanning is te kwantitatief en anno 2012 te weinig toereikend om aan de groeiende en veranderende sportbehoefte tegemoet te komen. Een kwalitatieve wisselwerking tussen sportinitiatieven is noodzakelijk. Ook vanuit de sportsector is ruimtelijk veel te winnen. Sport letterlijk op de kaart te zetten in combinaties met andere maatschappelijke programma's zoals onderwijs en zorg is een verrijking voor een sportbeleidsplan. Verbindingen kunnen zowel tussen de organisaties vormgegeven worden, net als dat de fysieke ruimtelijke omgeving daarvoor verbeterd kan worden. Bij openbare ruimteplannen, waarbij een reeks aan (tegengestelde) eisen en belangen worden gesteld kan sport nadrukkelijker een plek krijgen in het proces als koppelaar van belangen.

Vergroot het sportinclusief denken
Het sportinclusief denken, ofwel de *mindset* om direct bij ruimtelijk opgaven aan sport te denken ontbreekt in Nederland. Om de sportruimte significant op een hoger plan te brengen, dient dit sportinclusieve denken bij alle partijen die actief zijn in de ruimtelijke ordening versterkt te worden. Sport-(beleids-)medewerkers en ruimtelijk ontwerpers spreken nog te weinig elkaars taal. Daarbij speelt sterk mee dat niet alleen de 'cultuur' verschilt, maar dat ook belangen en agenda's anders zijn. Het versterken van de *cross-over* kennisontwikkeling is belangrijk. Zo dient de kennis bij architecten en stedenbouwkundigen over exploitatie en beheer vergroot te worden; ook grondexploitatiedeskundigen dienen kennis te nemen van de enorme ruimtelijke mogelijkheden van sport; en beleidsmakers dienen een neus te ontwikkelen voor nieuwe trends op het gebied van sport. Hier is een taak weggelegd voor de sportopleidingen en de ruimtelijke opleidingen: ga met elkaar in gesprek en leer van elkaar.

Koppel kennis aan maakbare projecten
In de sportwereld wordt het wiel vaak opnieuw uitgevonden. Voor de nieuwe 'sportronde' in Nederland is het essentieel dat kennis, kunde en uitvoerbaarheid beter op elkaar aansluiten. Daarbij dient het ruimtelijk aspect veel nadrukkelijker naar voren te komen. De kennis is breed, maar beperkt zich vaak tot de eigen organisatie. Zo houdt Sportfondsen Nederland zich vooral bezig met de technische- en beheersaspecten van zwembaden. Wat in Nederland wordt gemist, is een brede, ruimtelijke benadering; een landelijk platform waar de kennis op het vlak van ontwerp en onderzoek, stedenbouw en architectuur, beleid en beheer, techniek en veiligheid wordt gekoppeld en over alle ruimtelijke schalen heen gelegd, van gebouw tot stadion, van speelplek tot tennisveld, van kleedkamer tot buurtsportpark.

Ontwikkel een denktank
Het ontwikkelen van een 'denktank' is een eerste belangrijke stap in de goede richting. Deze denktank kan pilotprojecten opzetten die zich bezighouden met locaties die ieder een specifieke ontwerpopgave hebben. Daar kunnen vernieuwende sportconcepten worden ontwikkeld, waarbij geldt: goed voorbeeld doet goed volgen. Financiering voor experimenten kan, net als bij het Institute for Sports & Architecture in Denemarken, van de Lotto komen. Het uitvoeren van pilots die door de denktank zijn ontwikkeld, maken het mogelijk dat bijzondere sportcomplexen worden ontwikkeld die verder gaan dan een eenmalig architectonisch incident. De meerwaarde die is te bereiken door op meerdere (toolbox-)aspecten te letten, kan daarmee worden verzilverd. Voorbij vrijblijvende ontwerpoefeningen is een koppeling aan de directe praktijk van het sporten en de sportaccommodaties een voorwaarde om de opgedane kennis direct te kunnen toepassen. Sporters kunnen dergelijke projecten direct in het gebruik evalueren, zodat de cyclus van idee-ontwerp-uitvoering rond is.

Tot slot
Sport is leuk, maar het mag niet teveel kosten, te inspannend zijn en/of te lastig worden. Dat is de algemene houding in ruimtelijk Nederland. Indien wij sport serieus nemen, moet dit veranderen. Een veel voorkomende houding is: 'we doen toch al veel, we staan er internationaal toch goed voor?'. Deze opmerking is sport- en competitieonwaardig en dient eveneens aan de kant te worden geschoven om van Nederland een echt goed functionerend sportland te maken. De resultaten van het onderzoek Sport in the City maken zowel voor vormgevers van het lokale sportbeleid, als voor ontwerpers van de stedelijke ruimte, zichtbaar wat er te winnen is met een integrale visie op het aanpassen van de stad aan sport en bewegen. Naar ons idee vindt sport niet plaats op een onbekend eiland, maar op een podium, daar waar sport thuishoort: middenin de stad.

Stimuleringsfonds voor Architectuur

the Netherlands Architecture Fund

Postbus 29066
3001 GB Rotterdam

t (010) 436 16 00
f (010) 436 06 39

www.architectuurfonds.nl

Tekst
Vincent Kompier
Daniel Casas Valle

Eindredactie
Anneloes van der Leun

Vormgeving
Manifesta, Rotterdam

Drukwerk
GTV Oosterhout

Niets van deze uitgave mag zonder uitdrukkelijke toestemming van de makers worden gereproduceerd.

Uitgave van het Stimuleringsfonds voor Architectuur, december 2012

Onderzoeksbureau
textoer

Fotografie
Daniel Casas Valle

Alle afbeeldingen (kaarten, pictogrammen, foto´s, etc.) zijn gemaakt binnen het onderzoek Sport in the City.

www.sportinthecity.net

Financiële ondersteuning
Stimuleringsfonds voor Architectuur en Dienst Ruimtelijke Ordening Amsterdam

Geef u nu op voor een gratis abonnement op *Lay-out*, krant voor ontwerpend onderzoek. Mail uw naam en adresgegevens naar sfa@architectuurfonds.nl
Alle nummers zijn te downloaden via www.architectuurfonds.nl

Ontwerpend onderzoek
Het Stimuleringsfonds voor Architectuur werkt aan het verstevigen van de onderzoekscultuur, waarbij een wisselwerking tussen theorie en praktijk wenselijk is. Het bevorderen van innovatief ruimtelijk onderzoek en het versterken van de positie van het ontwerp zijn prioriteiten in het beleid. Het fonds ondersteunt daarom ontwerpend onderzoek met de deelregeling Onderzoek en ontwerp en met de Open Oproep voor ontwerpend onderzoek, waarvan er jaarlijks twee worden uitgeschreven. Om de resultaten van ontwerpende onderzoeken onder een breed publiek te verspreiden is de krant Lay-out ontwikkeld. Ook organiseren we incidenteel bijeenkomsten en expertmeetings om de resultaten van gesubsidieerd onderzoek zo goed mogelijk bekend te maken onder relevante doelgroepen.

Open Oproep Publieksbereik

Hoe kan nieuwe kennis effectief het publiek bereiken? Het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie schreef dit najaar de Open Oproep 'Publieksbereik Stedenbouwkundige Innovatie' uit onder alle gehonoreerde voorstellen in de Deelregeling Stedenbouw. Hiermee wil het fonds innovatie in de communicatie binnen de stedenbouwkundige discipline stimuleren. In totaal werden 44 voorstellen ingediend en 8 gehonoreerd. Voorstellen die de (internationale) uitwisseling met andere professionals bevorderen of een breed publiek betrekken, informeren of laten participeren.

Publieksbereik is belangrijk voor alle creatieve werkvelden die het Stimuleringsfonds ondersteunt. De hier beschreven geselecteerde voorstellen dienen dan ook ter inspiratie bij de invulling van publieksbereik bij innovatieprojecten.

Studio Sport

Shift A+U heeft onderzoek gedaan naar de inpassing van sport in de stad. Het bureau heeft een toolbox ontwikkelt met ruimtelijke instrumenten en organisatorische middelen. In samenwerking met NOC*NSF stelt het bureau deze toolbox beschikbaar aan gemeenten en sportorganisaties in de vorm van een website. De gebruiker kan op basis van zijn casus een toolbox op maat samenstellen. Door de toolbox te koppelen aan referentieprojecten wordt inzichtelijk hoe deze kan worden toegepast. De website biedt tegelijkertijd een platform voor relevante projecten.

Over de stad

In het theater-architectuur project 'Over de Stad' betrok Unieke Zaken 600 basisschoolleerlingen bij de transformatie van het Alkmaarse stadsdeel Overstad. Na een locatiebezoek en een theatervoorstelling werden de leerlingen uitgedaagd om zelf een visie op de toekomst van dit stadsdeel te ontwikkelen. De resultaten zijn tentoongesteld om de lokale discussie op gang te brengen. Met de bijdrage van de Open Oproep wordt een viertal korte promotiefilms gemaakt om dit concept op meerdere locaties in te zetten. Het voorstel is geselecteerd vanwege het innovatieve concept en de jeugdige doelgroep.

Cycle Infra - the next step

Cycle Infra - the next step richt zich op het verspreiden, toepassen en evalueren van (Nederlandse) kennis over het ontwerpen van fietsinfrastructuur. Artgineering organiseert een aantal internationale workshops met experts en opdrachtgevers. De kennis die hier wordt ontwikkeld ontsluit men via een digitaal platform. De aanpak verbindt on- en offline gemeenschappen en draagt bij aan de kennisuitwisseling over het onderwerp. Het project wordt gepresenteerd op de VeloCity 2013 conferentie in Wenen waar een brug geslagen wordt naar opkomende fietssteden in Oost-Europa.

Groenblauwe netwerken

Door toenemende verstedelijking is het steeds belangrijker dat steden op veranderende klimatologische omstandigheden kunnen reageren. De publicatie 'Groenblauwe netwerken' toont een overzicht van ontwerpprincipes voor duurzame en dynamische steden. Atelier GroenBlauw behandelt thema's zoals: luchtkwaliteit, energieproductie en waterberging en geeft beschrijvingen

van multidisciplinaire samenwerkingsprocessen waarin maatregelen tot stand kunnen komen. Via een website worden de resultaten overzichtelijk gecommuniceerd. Met zoekfuncties en aanvullende informatie wordt de inhoud voor verschillende doelgroepen toegankelijker gemaakt.

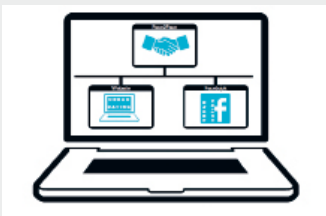

Urban Dating

Met het Urban Dating model kunnen partijen gezamenlijk ambities formuleren voor de ontwikkeling van een locatie. In het model hoeft er nog geen duidelijkheid te zijn over het precieze programma en ontwerp, zo blijft er ruimte voor onvoorziene initiatieven. Karres en Brands maakt het model breed toegankelijk via een website en sociale media. Door on- en offline ontmoetingen te koppelen kunnen nieuwe coalities worden gevormd voor specifieke locaties. De opgedane ervaringen worden gedeeld via de website.

900 km Nile City

De Nijldelta is het belangrijkste landbouwgebied van Egypte, maar het gebied verstedelijkt in hoog tempo. Dit zorgt voor een enorme druk op het landbouwareaal. Architectenbureau Baukuh heeft onderzoek gedaan naar de verstedelijking van deze groene delta. In het onderzoek is de verstedelijking in kaart gebracht en zijn strategieën bedacht om het proces te kunnen sturen. De resultaten waren te zien tijdens de IABR in Rotterdam en de Istanbul Design Biennale. Met de bijdrage van de Open Oproep worden de resultaten teruggekoppeld naar Egypte en wil men een discussie aangaan met lokale overheden, planners en NGO's.

The image of Wageningen

De gemeente Wageningen staat met haar beperkte stedenbouwkundige dienst symbool voor een groot aantal Nederlandse gemeenten. Buro Room heeft naar het functioneren van de stedenbouwkundige dienst en de identiteit van de stad gekeken. Het project resulteert in een strategie die publieke opdrachtgevers een instrumentarium biedt voor stedenbouwkundige regie. De bijdrage van de Open Oproep wordt ingezet om het stedenbouwkundige vakgebied en haar streven naar ruimtelijke kwaliteit ook voor niet-stedenbouwers inzichtelijk te maken. Via een laagdrempelige animatie en een eenmalig cahier richt men zich op lokale bestuurders bij gemeenten.

Pop/Up City as a Strategy
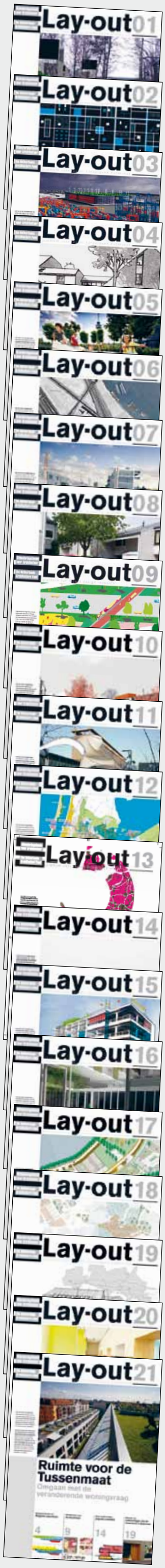
Pop up city.net is een blog dat sinds vijf jaar aandacht genereert voor voorbeelden van flexibele stedelijke planning en stedelijke cultuur. Inmiddels is er een grote hoeveelheid projecten gedocumenteerd. Studio Golfstromen wil deze informatie ontsluiten via een e-book. Daarvoor ordent zij de cases aan de hand van vijf thema's en ontwikkelt zij breder toepasbare ruimtelijke strategieën. Deze aanpak ontsluit de verzamelde voorbeelden voor een breed publiek en geeft handvatten voor concrete strategieën. Daarnaast genereert het e-book aandacht voor een jonge generatie professionals die werken aan de stad.